

INTERVIEWS/ INTERVIURI

Despre Transilvania, București, Basarabia, slavi medievali și multe altele...

Interviu cu profesorul Florin Curta, Universitatea din Florida, SUA

Foto 1. La castelul Glimmingehus din Suedia (2012), pe care l-am vizitat dimpreuna cu studenții mei ce au participat la săpăturile arheologice de la Uppåkra organizate de Universitatea din Lund.

Prof. Florin CURTA s-a născut la 15 ianuarie 1965 în București, România. Este istoric și arheolog specializat în cercetarea evului mediu central și est-european. Între anii 1990-1993 a activat în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. În 1998 își susține teza de doctorat cu titlul „Making an early medieval ethnics: the case of the early Slavs (sixth to seventh century AD)”, la Western Michigan University, Kalamazoo, Statele Unite. Din 1999, este profesor de istorie și arheologie medievală la University of Florida, Gainesville, SUA. Este autorul a patru monografii, a peste 130 de studii și articole și a peste 60 de recenzii. Este și coautor al unui dicționar de sociologie.¹ De asemenea, prof. Florin Curta a editat, singur sau în colaborare, șase volume colective, a ținut prelegeri în mai multe universități din America de nord, America de sud și Europa.²

Domnule Profesor, știm că v-ați născut în Muntenia, la București, dar că vă simțiți cu mult mai legat de Transilvania. Știm dintr-un alt interviu³ că bunică dumneavoastră paternă a ocupat un loc special în copilăria dumneavoastră. Știm de asemenea că ați publicat jurnalul bunicului patern din care aflăm că a fost ofițer în armata austro-ungară.⁴ Nu știm însă mai nimic despre bunicii materni și nici despre părinții dumneavoastră. Ați putea să ne vorbiți despre ei, despre familia dumneavoastră în general, despre originile dumneavoastră? Atunci

---

¹ Lisette Coandă, Florin Curta, *Mic dicționar de sociologie*, București: Editura All, 1993.

² Pentru mai multe detalii privind activitatea sa a se consulta <http://users.clas.ufl.edu/fcurta/florin/index.html>

³ <http://capitalcultural.ro/florin-curta-medievistul-care-preda-in-america/> (Accesat: 20 mai 2017)

⁴ Virgil Curta, *Growing with the War. A Romanian Volunteer on the Austrian-Italian Front, 1915-1917*. Cluj: Argonaut Publishing House, 2006.

***când veți vorbi despre tatăl dumneavoastră să nu uitați să spuneți
cititorilor noștri și cum ați ratat cariera de actor.***

Părinții mei se numeau Marius-Tit și Lizetta. Tata a fost arhitect, o profesie pe care a practicat-o din diverse unghiuri. A fost, între altele, scenograf la unele din primele filme ale cinematografului românesc, inclusiv la *Dacii* lui Sergiu Nicolaescu. Cred că în legătură cu acest film este și aluzia la ratarea carierei de actor. E vorba de un episod din timpul turnării unei scene în care Decebal (Amza Pellea) rostea un mic monolog menit a arăta cât de căliți sunt dacii și cum sunt ei gata să facă față la toate greutățile și încercările vieții. Scena era filmată în timpul iernii, pe zăpadă. Decebal urma să ridice dinaintea dacilor adunați să-l asculte doi prunci care, în ciuda gerului de afară, urmau a gănguri de plăcere. Eu aveam pe vremea aceea un an și ceva, iar tata ar fi vrut să mă bage pe „rol”, numai că fiind cam brunet, nu am fost selectat, căci nu arătam, vezi Doamne, a pui de dac. Așa încât am rămas numai cu amintirea poveștii spuse de tatăl meu de nenumărate ori în cursul copilăriei. Pe vremea aceea, el nu mai era la Buftea, ci lucra la IPIU (Institutul de Planificare pentru Industria Ușoară). A avut întotdeauna o înclinație pentru arhitectura industrială, domeniu în care a lucrat și după 1989, înainte de a-și deschide propria firmă de arhitectură. Avea de asemenea o mare pasiune pentru decorațiunile interioare. Întreaga mea cameră din apartamentul în care locuiam în București a fost proiectată și executată de el. Tot de la tata am moștenit pasiunea pentru istoria arhitecturii, de unde, indirect, mi se trage și interesul pentru arheologie. Preocuparea pentru interpretare, în special cea socială, este însă rezultatul influenței mamei mele, de meserie sociolog. Mama a predat sociologie timp de mulți ani la Facultatea de Comerț din cadrul ASE (Academia de Științe Economice), unde a fost și decan. Preocupările ei de psiho-sociologie m-au influențat profund. Am și predat un curs de sociologie la Universitatea Româno-Americană, prin '92. Dragostea și atașamentul față de Ardeal sunt rezultatul vacanțelor petrecute la Ocna Mureș, înainte de care, până la vârsta școlară, am crescut practic cu bunicii din partea tatei. Am fost foarte atașat de bunicul meu, cel care a participat la primul război mondial în armata austro-ungară și care a scris jurnalul pe care l-am tradus și publicat acum 11 ani de zile. Deoarece am petrecut atâta timp la Ocna Mureș, de bunicii din partea mamei, care locuiau în București, n-am fost tot atât de apropiat. Despre tatăl mamei mele am aflat însă mult mai târziu că fusese un membru înfocat al partidului social-democrat, un apropiat al lui Constantin Titel Petrescu, motiv pentru care a avut mult de suferit după alegerile din noiembrie 1946. Îmi aduc aminte că bunicul, un om scund, iute și cu fire aprinsă s-a mâniat tare pe mine, când copil fiind, l-am întrebat odată ce e aceea o fântână cu cumpănă (semnul electoral al social-democraților la alegerile din 1946). Mama mamei era din „machidoni” (vlahi emigrați

puțin înainte de 1900 din regiunea Moscopole) așezați în împrejurimile Sibiului. Era o femeie tare blândă și de o mare bunătate. Familia tatei mă trata drept „regățean” în copilărie, făcând caz de faptul că sunt brunet, dar adevărul este că în această privință semăn cu bunicul din partea tatei, nu cu bunica din partea mamei. În familia tatei, căsătoria lui cu mama (bucureșteancă get-beget) a fost totdeauna un prilej de discuție pe eterna temă a diferențelor dintre românii din Ardeal și toți ceilalți români. Când mă întorceam din vacanțele de la Ocna Mureș, vorbeam cu accent ardelenesc, prilej de glume și ironii printre colegii mei de la școală. În Ardeal, printre ai mei, faptul că vorbeam repede trecea drept o dovadă limpede că nu eram „ardelean curat”. Așa încât am început să caut o identitate aparte, care să mi se potrivească, indiferent de etichete. De aceea m-am și împrietenit cu tot felul de „alții”. Prietenii mei buni de la Ocna Mureș erau unguri (de la care am învățat și primele cuvinte în ungurește), și cu ei colindam pe dealul Banța, făceam colibe la marginea pădurii, în care citeam Jules Verne, *Cireșarii* și *Băieții de pe Strada Pál* sau înfulecam *cucule* coapte, pită cu unsoare și *părădăici* cu sare. Ardealul pentru mine a fost un teren de explorat, un meleag mirific, un loc de la marginea lumii, de unde am început să mă uit la lume. Când nu eram cu băieții prin pădure, bunicul mă lua cu el la plimbare pe Banța. Până să ajungem acolo, urcând dealul Uiorii, ne întâlneam cu o mulțime de oameni, unii dintre ei foștii lui clienți (bunicul a fost avocat). Se oprea să vorbească cu fiecare dintre ei, cu unii în românește, cu alții în ungurește, ba chiar o rupea și pe germană cu cei câțiva sași ce mai rămăseseră prin zonă. Eram uluit de ușurința cu care schimba limbile, iar când ajungeam pe vârful dealului, începea să îmi spună numele florilor și al plantelor de câmp, unele dintre ele în latină. De la el am preluat pasiunea pentru limbi străine, pentru clasificare și pentru cunoașterea adâncă, atentă și tandră a lumii tăcute a naturii. Cu ajutorul unchiului meu (pe vremea aceea cercetător la Grădina Botanică din Cluj) mi-am făcut și primul ierbar, în care am insistat să introduc și plante exotice, despre care bunicul povestea când coboram de pe Banța. Ierbarul îl am și acum, dimpreună cu frunzele arborelui de cafea și florile de azalee. Revenit în București, nu-mi doream decât să continui explorarea acestei lumi minunate. Și mi-am găsit „o ceată de ciraci” să mă urmeze. Părinții mei au cumpărat cu banii jos un apartament în Balta Albă, pe vremea aceea un cartier nou, aflat la marginea orașului. Numele îi vine de la evenimentele sinistre de la începutul secolului al XIX-lea, când cu ciuma lui Caragea.⁵ Dar zona unde

⁵ Este vorba de ciuma izbucnită în București la începutul domniei fanariotului Ioan Caragea (1812-1818). Aceasta este considerată ca fiind una din cele mai virulente molime care a atins vreodată orașul. După unele mărturii în 1813, când ciuma a ajuns la intensitatea ei maximă, ea ar fi făcut până la 300 de victime pe zi. Una din legendele referitoare la originea numelui cartierului Balta Albă spune că în acele zilele, pe teritoriul viitorului cartier se aduceau corpurile defunc-

se construiau blocuri prin anii '60 era chiar lângă un șir de lacuri și bălți, ce constituie astăzi parcul Alexandru Ioan Cuza (fostul Parc I.O.R.). Pe vremea aceea, era plin de stufăriș pe acolo și mai erau încă sălcii bătrâne din vechea pădure de pe malul actualului lac Titan. Aveam vreo zece ani când am organizat prima expediție „științifică” „pe baltă”, al cărei scop era să strângem plante pentru ierburile ce ni se ceruseră la școală. Cu aceiași prieteni de la bloc am organizat și prima „armată” după modelul băieților de pe strada Pál, și, ca și ei, ne-am apărut maidanul din marginea bălții Flax împotriva „cămășilor roșii” de la blocurile cu zece etaje nou-construite în acea zonă. Tot cu băieții de la bloc am scris primele „hri-soave” pe hârtie de calc arsă pe margine pentru a arăta cât mai vechi și cu pecete de ceară vopsită cu acuarelă roșie, găurită și legată cu sfoară. Le-am îngropat ceremonios într-o cutie într-un loc din fața blocului, unde acum se află un restaurant, și am jurat să nu trădăm niciodată și să nu spunem nimănui despre toate acestea. Eu, mai slab, uite că v-am spus... Cu asemenea idei mă întorceam vara la Ocna Mureș, unde îl pisam pe bunicul meu să-mi povestească despre istoria noastră. Bunicul avea un mare har să ajungă la origini, că de ele m-ați întrebat mai sus. Să vă citez dintr-o scrisoare pe care mi-a scris-o pe data de 16 martie 1965, când aveam numai două luni și o zi: „în vară am fost cu toții... la Sântimbru, la casa stră-străbunicului tău. E de 104 ani și nu s-a reparat, nu s-a modernizat la ea nimic. Strămoșul tău umbla în haine frumoase țărănești, dar era foarte bogat. Arată curte mare, urmele grajdurilor, pivnițelor etc. Străbunicul tău deja era domn. Voinic, harnic, un bun gospodar, dar respectat cu idolatrie de toți uiorenii. El făcuse un pas în sus. Ca intelect, n-a mers prea mult în sus. Bunicul tău a mers mai sus. A intrat deja în rândul intelectualilor, de-a binelea. A obținut și un oareșicare respect. A cochetat nițel și cu artele frumoase. În generație, el a văzut primul farmecul muzicii, al cărților, al picturii, al florilor. Tăticul tău, îndrumat bine pe linia ascendentă, a mers mai sus. El e artist, intelectual perfect, a făcut un salt din Sântimbru până la București. Și cred că uneori nici acolo nu se simte bine, vrea un oraș mai mare, un orizont mai clar, mai larg, mai frumos. Tu, Florine, vei pași mai departe și vei trăi în acel orizont.”

Deși vă simțiți mai legat de Transilvania totuși școala, liceul și facultatea le-ați făcut la București (Școala generală nr. 195, sectorul

---

ților și erau aruncate în gropi cu var care apoi erau acoperite cu pământ. Ploile însă făceau ca varul să iasă la suprafață, formând bălți albe, de unde ar veni și numele cartierului. Cf. „Cartierul Balta Albă (Titan)”, *Evenimentul*, <http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/turism/cartierul-balta-alba-titan--146192.html> (Accesat: 20 mai 2017); Gheorghe Potra, *Din Bucureștii de altădată*, București: Editura Științifică și Enciclopedică (1981): 217; Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, București: Editura pentru literatură (1966): 110.

4, Liceul de filologie-istorie „Ion Creangă”, Facultatea de Istorie a Universității din București). O parte a copilăriei, adolescenței și tinereții s-a consumat deci în capitala României. Ne-ați împărtășit deja câteva crâmpoie din copilăria dumneavoastră bucureșteană. Ați putea să reveniți și să ne vorbiți un pic mai mult despre Bucureștii copilăriei dar și adolescenței dumneavoastră, despre pasiunile, despre subiectele care vă interesau atunci, despre cărțile pe care le-ați citit, despre muzica pe care ați ascultat-o, despre filmele privite. Să nu uitați să ne vorbiți și despre pasiunea pentru literatură și dramaturgie. Vă rugăm de asemenea să ne vorbiți și despre profesoara de limba și literatură română care v-a fost, dacă am înțeles bine din discuțiile pe care le-am avut cu alte ocazii, un adevărat ghid spiritual și care mai târziu a devenit și nașa dumneavoastră de cununie.

Așa e, anii de școală sunt legați de orașul București. Am crescut într-un cartier nou al orașului, unde mentalitățile unei comunități mici, de-abia înființate, se perpetuau. Copiii se jucau împreună afară, cu cheia de gât, căci părinții erau la servicii. Când nu erau, aveau grijă și de copiii vecinilor, știind că la rândul lor vor avea cândva nevoie de ajutor. Mă trimitea mama să cumpăr pâine de la alimentară și pe drum, împreună cu băieții care mă însoțeau, mâncam jumătate din pâinea cumpărată. Vara, pe caniculă, mama ne chema de la fereastră (stăteam la parter) ca să ne dea sirop la fiecare dintre noi și să ne mai tragem sufletul de la joacă. Mergeam pe jos până la școală și geografia străzilor dintre casă și școală a fost baza primei hărți mentale pe care o știu și acum. Nu-mi amintesc detalii din pădurile de pe Banța, dar am încă vie în minte ghereta vânzătorului de iaurt de la colțul străzii pe care stăteam, fereastra cu mușcate de la ultimul bloc de pe drumul spre școală, mirosul de pământ din curtea aprozarului de peste drum și o mulțime de astfel de detalii pe care mintea unui copil le poate reține. Când am ajuns la liceu, orașul mi s-a deschis ca o carte. Începuseră lucrările de construcție a metroului, dar eu veneam cu autobuzul pe Călărași până pe malul Dâmboviței, pe care o traversam apoi pentru a ajunge la liceu. „Creangă” era gard în gard cu mănăstirea Radu Vodă și în scurt timp am descoperit întreg cartierul dealului Mitropoliei, o lume demult dispărută, care însă mi-a rămas întipărită în suflet și în minte. Tata lucra pe atunci la diferitele proiecte de reamenajare a centrului orașului și cunoștea precis bisericile ce urmau a fi mutate pe șine dintr-o parte într-alta. Am umblat cu el prin jurul și pe dedesubtul unora dintre ele, ascultându-l cum povestea despre arhitectii domnitorilor și ai boierilor munteni din secolele XVII-XIX. Tot în anii aceia la liceu am avut-o ca profesoară de limba română pe Oana Chelaru (Murăruș), cel mai bun profesor pe care l-am avut în toată viața, un om de o calitate intelectuală remarcabilă ce mi-a devenit bun prieten (este

nașa noastră, a soției mele și a mea, la cununie și a fetei mele, la botez). Oana preda limba română ca strategie de cunoaștere a lumii. Citeam pe vremea aceea *Enigma Otiliei*, a cărui acțiune se petrece într-o lume bucureșteană foarte asemănătoare cu cea a centrului vechi în care mi-am petrecut anii de liceu. Zona asta era departe de urbanismul parizian de la nord de Piața Universității, orașul „bun” de pe vremea aceea, cu case mari construite în anii '20. În zona liceului „Creangă” erau blocuri noi care tăiau în orașul vechi, cu case neguțătorești cu unul sau două etaje, mici bodegi, covrigării și biserici minuscule (precum biserica Bucur, unde îmi plăcea să mă duc în primii ani de liceu). Lumea aceasta antonpannescă mi-a dat primul impuls istoric, propriu-zis. Intrasem la liceul de filologie-istorie pentru că îmi plăcea istoria, dar am descoperit literatura (atât română, cât și universală, amândouă materii obligatorii), ba încă m-am apucat să și scriu, mai întâi poezie, apoi și teatru. Piesa, intitulată „Bună seara, tată!” se vroia o încercare de a transcende granițele dintre literatura dramatică și poezie. Sunt acolo și niște încercări de a integra muzica rock în spectacol. Citeam și ascultam muzică - de toate felurile. Eram nelipsit de la concertele simfonice de la Radio, mama insistase să mă abonez și tot ea mi-a făcut abonament la concertele de la Ateneu. Nu exista concert rock la Sala Polivalentă, aflată în Parcul Tineretului, nu departe de liceu, la care să nu mă duc. Acolo i-am văzut pe Sfințși cu Dan Andrei Aldea, cred că ultimul lor concert, tot acolo i-am văzut pe Iris, Semnal M și Compact. Descoperisem rockul progresiv și eram înnebunit după Phoenix, încă din ultimii ani de școală primară. Muzica care mi-a rămas întipărită în minte este cea pe care o ascultam în clasa a XI-a - Pink Floyd, *The Wall*, AC/DC, Police, Rolling Stone, *Tattoo You*. Tot în clasa a XI-a am descoperit și Cinemateca, un cinema cu filme vechi și noi. *Călăuza* (Stalker) a lui Tarkovskii, *A Cincea Pecete* a lui István Szabó, *Conversația* cu Gene Hackman, *Dueliștii*, filmul de debut al lui Ridley Scott și filmul meu preferat, *Piesa Neterminată Pentru Pianină Mecanică* a lui Nikita Mihalkov - toate acestea și încă multe altele le-am văzut într-un timp foarte scurt la începutul anilor '80. Atmosfera din București pe vremea aceea era halucinantă și se preta la incursiuni în terenul fantasticului. Cartiere întregi dispăreau peste noapte, Văcăreștii erau ca o rană deschisă pe fața orașului, lumea, cel puțin aceea în care mă învârteam eu, se agăța cu disperare de ficțiune - fie în scris, fie filmată - pentru a putea face față la realitatea cumplită de fiecare zi. Am făcut și foamea în anii aceia, dar tot așa, cu „stil”, căci îmi închipuiam că e vorba tot de un fel de încercare, de ceva care va deschide o poartă spre spiritualitate. Deteriorarea relațiilor cu tatăl meu a avut însă un efect accelerator. Dacă până în clasa a XI-a mai cochetam cu ideea de a face arhitectura (deși eram la un liceu de filologie-istorie), de atunci încolo m-am hotărât să fac istoria, ba chiar să mă apuc de arheologie. Premisele erau promițătoare, căci am câștigat olimpiada națională la istorie

atât în 1980 (clasa a IX-a), cât și în 1982 (clasa a XI-a). Am învățat pe rupe atât la treapta a II-a (la intrarea în clasa a XI-a), cât și pentru facultate, cu toate că și într-un caz și în celălalt materia era extrem de politizată, iar cerințele de examen cuprindeau și citate din discursurile lui Ceaușescu ce trebuiau memorizate și redate în lucrare, cât mai fidel. Nu îmi amintesc însă să fi avut probleme de niciun fel, poate pentru că, aidoma multora la vremea aceea, devenisem imun (ca sa nu spun insensibil) la orice manipulare ideologică. Atâta vreme cât asta se cerea ca să intru la istorie și să fac ce vreau, adică istorie veche și arheologie, nu era mare lucru să memorez niște citate, pe care oricum urma să le uit a doua zi după examen. Dedublarea aceasta se baza pe exercițiul intelectual învățat în liceu, la rându-i bazat pe ideea de a trăi minimal în prezentul mizer și de a înflori spiritual în imaginar. Au trecut mulți ani de atunci. Îmi dau seama cât de periculos trăiam, dar și cât de tenace poate fi rezistența bazată pe o asemenea tactică, cu condiția ca spiritul să rămână întreg și neofilit.

Ați vorbit deja despre unele premize care au determinat orientarea dumneavoastră profesională. Ar mai fi și altele ? Studiile la Facultatea de Istorie le-ați făcut înainte de '89. Ați putea să ne spuneți și ce însemna să fii student, în acea perioadă, la probabil una (dacă sunteți de acord !?) dintre cele mai politizate facultăți? Deși în țările din lagărul socialist facultățile de istorie erau componente obligatorii ale mașinăriei propagandistice, totuși din studiile mai recente, din literatura memorialistică dar și din folclorul care circulă în mediile istoricilor aflăm că nu întotdeauna sau nu toți cei care făceau parte din această mașinărie, ne referim în primul rând la profesori, erau transmițători fideli ai directivelor partidului către „noile generații” de istorici. Ați putea să ne vorbiți despre profesorii care v-au impresionat, despre cursurile care v-au marcat ? Unii din foștii dumneavoastră profesori sunt și astăzi foarte prezenți în câmpul istoriografic dar și în mass-media din România, ne gândim în primul rând la Zoe Petre și Lucian Boia.

Oana Chelaru (Murăruș), profesoara mea de limba română, ar fi vrut să fac filologia. Cred că m-am hotărât pentru istorie din cauza tatei. Dacă nu puteam face arhitectura, atunci baremi să găsesc un domeniu în care cunoștințele dobândite de la el în materie de istoria arhitecturii și deprinderile tehnice (în special desenul) să poată fi folosite la ceva. La urma urmelor, primele trei litere sunt aceleași: arhitectură, arheologie. Sincer să fiu, nu m-am gândit prea mult pe atunci de ce anume să mă duc la istorie. Îmi plăcuse demult, încă de pe vremea vacanțelor de la Ocna Mureș, acum, în liceu, arătasem și că pot câștiga olimpiada națională, de ce nu, la urma urmelor? Cu cât se prefigura mai mult presiunea politică, cu atât

mai mult încercam să mă conving că nu mă va atinge (sau ca nu mă va ajunge). La istorie, pe vremea aceea, nu puteai intra la admitere fără dosar, care trebuia mai întâi verificat. Bunicul din partea tatei fusese la canal (pentru că era greco-catolic), iar mătușa mea (sora tatei) a fost scoasă din examen din această cauză, pe vremea când era studentă. Nici dinspre partea mamei nu stăteam mai bine, ținând seama

Foto 2. Pe șantierul arheologic de la Uppåkra, explicând delimitarea contextelor arheologice („unitati stratigrafice”, după terminologia matricei Harris) dintr-o secțiune trasată în spatele „casei lungi” în zona atelierului metalurgic.

de trecutul tatălui ei (atunci am aflat de cele întâmplate după '46). Dar eu am dat la facultate în 1983, când lucrurile astea, pasămite, nu mai aveau aceeași greutate ca în anii '50. Fie cum o fi, am intrat, ba chiar am fost primul pe listă la examenul de admitere. Succesul mi-a dat foarte multă încredere, mai cu seamă pentru că îmi doream să cred că făcusem o alegere bună. Am fost coleg de liceu și de bancă cu Dan Petre, fiul lui Zoe Petre, așa că în primul an de facultate am înclinat spre Grecia antică. Îmi plăceau tare mult cursurile lui Zoe Petre, dar am fost încă și mai fascinat de Ligia Bârză. Dacă în primul caz, paleta tematică, adâncimea analizei și diapazonul intelectual erau copleșitoare, rigoarea academică, atenția la detaliu și, mai ales, exotismul tematic din cursurile Ligiei Bârză îmi aduceau aminte, nu știu de ce, de bunicul meu. Mă întrebați despre atmosfera din facultate în acei ani. Era plin de provocatori. Îmi aduc aminte de un seminar de istorie veche universală cu Vlad (Pupi) Nistor într-o dimineață de octombrie în 1984. Nimeni nu voia să vorbească, până când una din colegele noastre grecoace (grecii veneau pe vremea aceea să facă facultatea la București, unde era mai ieftin) s-a apucat să ne spună că nu vom ști niciodată cât de importantă e civilizația grecească, deoarece trebuie să ai sânge de grec ca să înțelegi asta. S-a iscat un târboi cumplit, în mijlocul cărui, mi-o amintesc și acum, una din colegele române, o fată de la Victoria, zbiera din rășputeri, arătând cu degetul și acuzându-ne pe noi (pe Dan Petre și pe mine) că ne-am petrecut timpul învățând limbi străine, ceea ce, chipurile, ea n-ar fi putut face, fiind astfel împiedicată să vorbească la seminar. Firește, era o prostie, întrucât în România anilor '80 toți copiii de vârstă școlară învățau limbi străine, dar acela a fost primul moment în care mi-am dat seama că sunt urmărit în sensul cel mai propriu al cuvântului și că dedublarea cu care mă

obișnuisem din liceu n-o să ajute la nimic. Incidentul acela a fost pentru mine o premoniție a celor întâmplate în 1990, când cu mineriada. Pe urmă, lucrurile au luat o întorsătură și mai bizară. Am fost coleg cu Marius Oprea (pe care, mai bine zis, l-am ajuns „din urmă”). Auzisem de Marius de la Cenaclul de Luni, un cerc literar organizat pe vremea aceea la Casa Studenților de către Nicolae Manolescu, în mare parte răspunzător de promovarea poezilor români așa-zisi „optzeciști” din care face parte și Marius Oprea. Marius nu vorbea prea mult, ba de câteva ori a venit la cursuri cu vânătași. Se zvonea că lipsea de la școală pentru că era mai tot timpul arestat. La un curs din anul IV, de istoria mișcării muncitorești, profesorul (Zorin Zamfir) recita versiunea oficială a evenimentelor din 1956 din Ungaria, citind efectiv după carte. La un moment dat, când ne sfârșisem toți de plictiseală, Marius l-a întrerupt și a început să-i pună întrebări, care mai de care mai „tare”, una după alta, fără să aștepte răspuns. Zamfir, fără să se tulbure câtuși de puțin, l-a lăsat să-și termine rolul, după care, ca și cum nu se întâmplase nimic, și-a reluat recitarea exact din punctul la care se oprise. Marius a mai lipsit vreo câteva zile după asta. Am avut-o profesoara pe Maria Totu, soția președintelui Comitetului de Stat al Planificării, membru în CC al PCR. Totu ținea cu tot dinadinsul să ne convingă că la 1907 societatea românească era pe deplin capitalistă. Între timp, la seminar, Gheorghe Iscru m-a interogat cu privire la ultimatumul de la Deva, pe care el îl considera revoluționar (era vremea la care se vorbea de *revoluția* lui Horea, Cloșca și Crișan). L-am contrazis, așa că a trebuit să pregătesc o comparație pentru următorul seminar între „revoluția” de la 1784 și războiul țărănesc german. Argumentele lui Engels nu l-au convins pe Iscru, care m-a acuzat în fața întregii clase că mi-am uitat rădăcinile țărănești și că nu (mai) știu să țin coasa în mână. Mi-am mai atras și alte belele la un alt seminar de istorie modernă românească, când am sărit în apărarea greco-catolicilor atacând tezele lui Silviu Dragomir și arătând ipocrizia istoriografiei oficiale care îl ridică în slăvi pe Ioan Inochentie Micu pentru naționalism, dar trecea sub tăcere fundamentala sa poziție religioasă (fără de care naționalismul lui nu putea fi înțeles). Totuși, pentru mine, toate astea nu erau decât niște nerozii și o pierdere colosală de vreme. Îmi era destul de clar că ideologiile regimului nu prea știau istorie (mai ales universală) și că se încurcau în propriile lor argumente, încercând să alinieze imperativele naționaliste cu cerințele marxiste. De aceea nu mă interesa nici să-i contrazic, nici să mă bag în chestiuni de istorie modernă sau contemporană. N-aș vrea însă să fiu greșit înțeles: profesorii de la facultatea de istorie nu se împărțeau în două tabere, pe criterii de colaborare (și/sau convingeri politice). Am cunoscut oameni deosebiți care își dedicau mai tot timpul unei cercetări foarte serioase și care, în ciuda vremurilor tulburi, și-au păstrat calitatea de oameni, cel puțin în ochii mei. L-ați menționat pe Lucian Boia. Să vă spun sincer, deși cursul lui de istoriografie

era de înaltă calitate, eu n-am fost prea impresionat de el. Nimic din ceea ce făcea Boia pe vremea aceea (când se ocupa cu literatura științifico-fantastică) nu anunța în niciun fel colosalul succes de mai târziu. Față de mine, Boia a fost destul de rece, îmi amintesc că a refuzat să-mi scrie o scrisoare de recomandare pentru o bursă la care vroiam să candidez la câțiva ani de la terminarea facultății. Îl admir de la distanță, ca să zic așa, dar nu am amintiri deosebite cu privire la el. Cu totul altfel stau lucrurile cu profesorii Radu Manolescu și Mihai Maxim, cel dintâi un model impecabil de ținută și rigoare intelectuală, cel de-al doilea un neobosit cercetător al arhivelor otomane, un om de o mare bunătate și un mentor fără pereche. Era cât pe aci să abandonez antichitatea clasică și să mă apuc de învățat osmana, atât de mult mi-a plăcut cursul special pe care l-a organizat despre structura politică și religioasă a Imperiului Otoman. Descoperisem între timp că nici istoria antică (în mod special a Greciei antice) nu e scutită de „tribut”. În circumstanțe care n-aveau nimic de a face cu istoria (un meci de baschet între echipa studenților de la istorie și echipa Institutului de Arheologie), l-am cunoscut pe Radu Harhoiu, care m-a chemat apoi să-l vizitez la Institut. Așa am intrat pe un tărâm cu totul nou - cel al arheologiei „mileniului I”, cum i se spunea pe vremea aceea. Era un teren nou pentru că întrebările puse (cronologie, înainte de orice) și metoda de lucru (bănci de date, un demers stocastic, nu „calitativ”) îmi erau cu totul necunoscute, chiar dacă am fost repede fascinat de semnificația, pe durata lungă, a unor asemenea investigații.

În decembrie 1989 erați doar la câteva luni de la absolvirea facultății. Ați putea să ne vorbiți despre cum ați trăit evenimentele derulate în decembrie 1989? Știm că familia dumneavoastră a fost direct și brutal afectată de ceea ce s-a întâmplat în acele zile.

În decembrie 1989 eram la mai bine de un an de la absolvirea facultății. Eu am terminat în iunie 1988. Am fost repartizat la Buzău, cu o parte de normă la o școală generală și cu cealaltă la un liceu CFR. Stăteam la un cămin de nefamiliști pentru muncitorii de la fabrica de sticlă din oraș. În acea cameră am ascultat la Radio Europa Liberă faimoasa casetă de la Timișoara și tot acolo am luat decizia de a reveni a doua zi în București. Am sosit în oraș la vreo oră după spargerea mitingului la care Ceaușescu și-a ținut ultimul discurs. Venind cu troleibuzul de la gară, am văzut steagurile cu gaură fluturând pe Universitate. În seara aceea, m-am întors cu câțiva prieteni de la bloc în Piața Universității. Am revenit a doua și a treia zi, când am intrat și în Facultatea de Istorie. Verișoara mea, Ariadna Carp, a fost împușcată în acele zile în propria ei casă. E înmormântată în cimitirul Eroii Revoluției de la Piața Pieptănari.

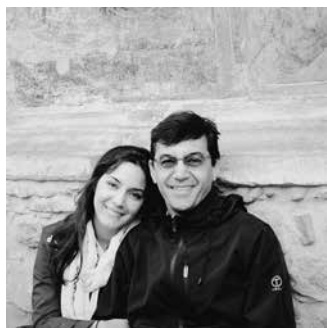

În anii 1990-1993, ați activat în cadrul Institutului de Arheologie din București. Aproape în același timp, între 1990-1992, ați predat istoria la Liceul German din București, ați ținut seminarii de istorie economică la Academia de Studii Economice și de istorie veche și la Facultatea de Istorie a Universității din București. Înainte de aceasta, timp de aproape doi ani (1988-1990) ați fost profesor de istorie la o școală generală și la Liceul CFR din Buzău. Ați putea să ne vorbiți despre experiența dumneavoastră pedagogică dar și despre cum ați ajuns să fiți angajat la Institutul de Arheologie? Spuneți că în facultate v-ați specializat în antichitate clasică. Ați fost atras și de sociologie. La începutul anilor 1990 însă v-ați îndreptat cu precădere spre arheologia slavă. În această perioadă ați redactat un studiu despre imaginea triburilor slave în istoriografia și arheologia românească care a apărut sub forma a două articole.⁶ Știm că publicarea acestuia a avut și o istorie pe care, de asemenea, am vrea să o relatați cititorilor noștri.

Intr-adevăr în facultate m-am specializat pe antichitatea de limbă greacă. Lucrearea mea de licență este o traducere în limba română a celui de-al doilea discurs al lui Iulianus Caesar (viitorul împărat Iulian Apostatul), însoțită de un comentariu. După cum am explicat mai înainte, deși m-am hotărât în anul III de facultate pentru arheologia mileniului I, m-am decis să continui cu specializarea deja declarată și cu tema de licență la care începusem deja să lucrez. Eram fascinat pe vremea aceea de semiotică și demersul folosit în analiza discursului lui Iulian (și descris mai târziu în câteva articole publicate în *Greek, Roman, and Byzantine Studies* și *Eranos*) se inspiră din lucrările Mariei Corti și ale lui Cesare Segre. Deși avem de-a face cu un (viitor) împărat roman, lucrarea mea de licență se ocupă de un text scris în limba greacă, care este analizat în categorii specifice retoricii antice târzii (de limbă greacă) și filozofiei neoplatonice. Este așadar o lucrare de filologie, mai mult decât de istorie, care exprimă mai vechea mea pasiune pentru literatură din liceu. Interesul pentru arheologie n-a ajuns să-l depășească pe cel pentru literatură decât mai târziu, la mult timp după terminarea facultății. Din 1987 și până în 1990, am lucrat ca voluntar la Institutul de Arheologie, în principal la baza de date a arheologiei mileniului I, începută de Radu Harhoiu. Am fost angajat în 1990 la Institutul de Arheologie prin examen - scris, oral și practic - primul de acest fel care a avut loc în acea instituție în peste 40 de

⁶ Florin Curta, "The changing image of the Early Slavs in the Romanian historiography. A critical survey." *Revue des études sud-est européennes* 32/1-2 (1994): 129-142. Florin Curta, "The changing image of the Early Slavs in the Rumanian historiography and archaeological literature. A critical survey." *Südost-Forschungen* 53 (1994): 235-276.

ani. Cât despre experiența mea pedagogică, am predat la toate categoriile de vârstă, dar cei mai dragi mi-au fost copiii de la Școala generală nr. 4 din Buzău. Am fost diriginte la clasa a VI-a, am organizat prima excursie în afara orașului pentru acești copii (mulți dintre ei mult prea săraci pentru a-și fi permis așa ceva), primul bal la sfârșit de an școlar și primele lecții de istorie pe muzică rock (am folosit piesa „Negru Vodă” a grupului Phoenix ca introducere la lecția despre formarea Țării Românești, cu un succes fenomenal). Am predat și la liceu, atât la cel din Buzău, cât și mai târziu, la cel German din București. La cel din urmă, am avut elevi de școală generală, cât și de liceu. Cu liceenii, am ținut lecții în clasă, pe străzile orașului, în săli de muzeu și în modesta mea locuință din București (unde au fost cu toții invitați la o seară literară). Toate lucrurile astea se întâmplau în paralel cu activitatea mea în Institutul de Arheologie. Când am fost angajat, mi s-a dat în seamă sectorul arheologiei slave, de care nu dorea să se ocupe nimeni. Eu lucrasem masiv pe arheologia perioadei migrațiilor (așadar pe o epocă ceva mai timpurie) și mă gândeam să mă specializez pe arheologia secolului al VI-lea în Transilvania (gepizi). N-a fost să fie așa și când m-am pomenit cu noua „sarcină”, mi-am luat noua funcție în serios. M-am gândit că mai întâi ar trebui lămurită atitudinea politică vizavi de tema dată și, folosind metodele de indexare folosite pentru banca de date la care lucrasem de câțiva ani buni, am reușit să citesc în scurt timp tot ce se scrisese pe această temă în românește. Scopul acestui efort era de a depista, cu ajutorul unei metode de cercetare numită *content analysis* (folosită în sociologie, am aflat despre ea de la mama), gradul de ostilitate sau, dimpotrivă, atitudinea favorabilă față de slavi exprimată de diverși autori. Am descoperit că, în ciuda celor mult trâmbițate, atât la vremea aceea, cât și în zilele noastre, nu Ceaușescu le-a dictat arheologilor ce și cum să spună despre slavi, ci ei i-au oferit pe tavă materialul pentru discursurile lui acuzatoare la adresa migrațiilor care ar fi ținut România pe loc pentru atâtea veacuri. Inițial, mă gândeam să public articolul acesta în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, cu gândul de a spăla rufe în familie. Directorul Institutului de Arheologie de la acea vreme, Petre Alexandrescu, care tocmai aștepta (până la urmă, în van) să fie primit în Academie, s-a opus, ba chiar m-a luat în bășcălie, sfătuindu-mă să caut o revistă de literatură, întrucât o asemenea lucrare nu era de natură arheologică. M-am apucat să traduc articolul în engleză și profitând de o scurtă bursă în Ungaria, unde am avut prilejul să vizitez și Institutul Arheologic din Budapesta, i l-am înmănat lui Csanád Bálint, care era pe atunci directorul Institutului, rugându-l să-mi spună părerea lui despre un asemenea material. La întoarcerea în România, am primit o scrisoare de la el: era foarte entuziasmat și se întreba chiar dacă nu cumva publicarea acestui articol în *Acta Archaeologica* de la Budapesta ar stârni o mișcare similară de reevaluare a cercetării arheologice din Ungaria privi-

Foto 3. La Mănăstirea Moldovița, cu Ana (2014).

toare la slavi (o asemenea reevaluare rămâne un deziderat neîmplinit până în ziua de astăzi, căci Ungaria nu are niciun fel de Lucian Boia). Între timp, însă, prin „ochii și urechile împăratului”, a ajuns vestea la Institutul de Arheologie din București că Florin Curta, proaspăt angajat, e gata să publice un articol în Ungaria care incrimina arheologia românească. Peste noapte, s-a făcut loc în revista *Dacia*, așa fel încât studiul cu pricina să apară la București, nu la Budapesta. Probabil că în același timp a început și Csanád Bálint să aibă îndoieli cu privire la ideea inițială. Mi-a scris deci din nou, propunându-mi publicarea articolului pe un teren „neutr”, anume în revista *Südost-Forschungen* de la München, unde, mă asigură el, un asemenea articol va fi foarte bine primit. Peste noapte, care va să zică, m-am trezit cu două oferte de publicare a unuia și aceluiași articol; trebuia musai să aleg una dintre ele. M-am hotărât pentru cea propusă de Csanád Bálint, care a aflat, între timp, și de cealaltă ofertă. Hotărârea mea a tăiat toate punțile de încredere între mine și conducerea Institutului de Arheologie. Știam, cu alte cuvinte, că mai devreme sau mai târziu urma să-mi iau tâlpășița după ce călcasem în asemenea hal în străchinile aranjamentelor post-revoluționare ale mandarinilor arheologiei românești. Mă gândeam inițial la Germania, mai ales că în 1991, fusesem cu o bursă la Konstanz, pentru a participa la săpăturile Mariane Dumitrache din centrul orașului. Acolo am aflat pentru prima dată de matricea Harris și de datările pe bază de dendrocronologie. Mi se părea că se deschide o lume cu totul nebănuită dinaintea mea, dar nu bănuiam, de fapt, că atât Edward Harris, cât și Andrew Elicott Douglass se formaseră în atmosfera intelectuală a școlii antropologice americane (chiar dacă Douglass a fost, de fapt, astronom). Ceva mai mult de un an mai târziu, toate lucrurile astea mi-au devenit cât se poate de clare, iar opțiunile s-au schimbat radical. Să nu uit: am pomenit deja, cred, de influența intelectuală a mamei mele. Din biblioteca ei am început să citesc Lévi-Strauss și Marcel Mauss. Cel din urmă a exercitat cea mai puternică influență asupra mea, la rând cu Raymond Boudon, care cred că a fost autorul favorit al mamei mele. Am citit și pe Pierre Bourdieu pe vremea aceea, după cum vă puteți da seama, biblioteca mamei era plină de cărți franțuzești, iar sociologia americană apărea numai printre rânduri. George Herbert Mead și Talcott Parsons apăreau însă frecvent în discuțiile pe care le purtam, din ce în ce mai des, cu mama, cel dintâi din cauza noțiunii de eu („self”), celălalt din cauza teoriei acțiunii. Ideile astea stârneau multe întrebări în mintea mea, pentru că se legau de lucruri învățate la istorie. Am luat și un curs de sociologie la facultate, dar era mult

sub nivelul la care ajunsese să pun problemele din cauza lecturilor din biblioteca mamei. Conexiunile pe care le făceam pe vremea aceea îmi hrănesc și astăzi interesul pentru istoria și arheologia socială. Cea dintâi nu mai e la modă printre istorici, care sunt, cel puțin în America, tot mai sceptici cu privire la noțiunea de „societate”, iar arheologia socială nu este încă îndeajuns de bine definită pentru a avea o influență notabilă.

În vara anului 1992 ați fost pentru prima dată la Chișinău. Începând mai ales cu anii 1960, Ceaușescu a readus în discuție chestiunea Basarabiei stârnind destule nervozități în cercurile politice de la Moscova. Istoriografia din România a făcut și ea referință la Basarabia. Care era imaginea dumneavoastră despre această provincie, înainte de a ajunge la Chișinău și care au fost primele impresii despre acest oraș, despre alte locuri din R. Moldova pe care le-ați vizitat atunci, despre oamenii pe care i-ați întâlnit? Care a fost scopul vizitei dumneavoastră? Spuneți la un moment dat că anume la Chișinău ați pierdut prima pereche de ochelari...

Am crescut într-o familie care ura pur și simplu tot ce era rusesc. Firește că aveam în bibliotecă și pe Tolstoi și pe Dostoievski (poezii ruși însă lipseau, l-am descoperit singur pe Esenin, care îmi place și astăzi foarte mult). Dar nimeni nu se entuziasma după filmele rusești la noi acasă. Am avut discuții lungi și aprinse cu tata despre Nikita Mihalkov, pe care el îl considera mai degrabă rus decât regizor. Într-un fel, tata avea dreptate, după cum a demonstrat-o evoluția politică a personajului, dar părinții mei nu erau interesați câtuși de puțin de aceste nuanțe. Nu aveam rude în Basarabia, deși bunicii mei de la Ocna Mureș aveau prieteni basarabeni care se refugiaseră în timpul războiului. Rusia era echivalentă cu comunismul sovietic și nu prea era loc de nuanțe. Așa că hotărârea mea de a mă ocupa de slavi a fost privită cu oarecare ironie, dacă nu chiar cu dezaprobare. Mama a fost la lansarea cărții în traducere românească, eveniment ce a avut loc în 2006 la Muzeul Național de Istorie. A primit și un exemplar din carte, pe care l-am găsit în casă acum doi ani, cu filele netăiate. Eu am început să învăț rusa pe vremea când eram profesor la Buzău, să fi fost prin '90, de la o colegă de la școala generală unde predam, care era profesoară de rusă și care a fost foarte încântată de interesul meu pentru această limbă. Nu vă ascund însă că am învățat serios de abia după ce am venit în America, atunci când a trebuit să citesc un volum uriaș de literatură pentru disertația mea. Până în 1989, însă, singurul contact direct pe care l-am avut cu Rusia a fost o excursie pe care am făcut-o în 1982 - clasicul tur prin Kiev, Moscova, Leningrad și Riga. Dintre toate orașele, cel mai mult mi-a plăcut Riga, unde, firește, am fost atras de moștenirea culturală germană. Zece

ani mai târziu, am pornit-o spre Chișinău. Acolo m-au trimis cei de la Institut, în vremea la care fiecare dintre ei își asigurase două-trei bursișoare pe an în Franța, Germania sau țările scandinave. Pentru Florin Curta nu mai era loc, așa că l-au trimis la Chișinău. Ghidul meu prin oraș a fost Ioan Tentiuc, de care mă leagă până în ziua de azi o aleasă prietenie. Am petrecut multă vreme atât la Institut, cât și la muzeu. Venisem cu absolut toate prejudecățile posibile și în funcție la vremea aceea, în special în mediul bucureștean. Am renunțat repede la toate, grație mai ales extraordinarei ospitalități cu care am fost întâmpinat. Orașul era încă foarte sovietic în '92, iar lucrurile se mișcau greu, mai ales că atmosfera politică era foarte tulbure, din cauza conflictului din Transnistria. Mi-aduc aminte cât de greu a fost să obțin o convorbire telefonică cu soția mea (care rămăsese în București) de la poșta din centrul orașului. Aveam impresia, aproape în fiecare zi, că mă aflu într-un loc foarte, foarte îndepărtat de casă. Și totuși, înțelegeam tot ce se vorbea în jurul meu, iar pasiunea mea pentru limba literară m-a făcut să apreciez parfumul și dulceața graiului moldovenesc, într-o vreme în care basarabenilor proaspăt veniți la București (ori prin alte părți din țară) li se spunea să învețe să vorbească corect românește. Spun „basarabeni”, dar atunci am învățat și adevărata semnificație a cuvântul „moldov(e)an”. Eram la o petrecere la Igor Corman⁷, cu care m-am împrietenit repede, în ciuda reputației cam proaste pe care o aveam în ochii lui, din cauza „atacurilor” la adresa mentorului lui, Dan Gh. Teodor. La petrecere, prietenii lui au vrut să afle, ca și dvs. acum, părerea mea despre Chișinău, Republica Moldova ș.a.m.d. Eu îi tot dădeam cu Basarabia și basarabenii, străduindu-mă să fiu cât de politicoș și de binevoitor se putea. M-a întrerupt un amic de-al lui Igor, care m-a întrebat abrupt dacă, după mine, cei din Transnistria sunt basarabeni. M-am bâlbâit, firește, într-o explicație privitoare la absența unei tradiții statale românești în acea regiune. M-a întrerupt din nou și mi-a spus că el, locuitor din Chișinău, are toată familia acolo și că lui i se pare că eu sunt de acord cu separarea lui de familia din care face parte. Am tăcut mâlc, dar omul nu se părăsise pe mine, bag de seamă că supărările lui erau mai adânci, iar eu eram doar pretextul. A fost cât se poate de prietenos toată seara cu pricina, dar eu am învățat o lecție de viață importantă. Nu atunci mi-am pierdut prima pereche de ochelari, ci cu un alt prilej, dar împrejurarea asta mi-a fost de mare folos în zilele pe care le-am mai petrecut în Moldova. Mi-a slujit chiar la stabilirea unor relații bune cu oameni care, deși lucrau în aceeași instituție, păreau că nici nu se cunosc unii pe alții. Bunăoară, Gheorghe Postică și Nikolai Tel'nov, în ciuda marilor diferențe

⁷ Este vorba de ex-președintele Parlamentului Republicii Moldova (30 mai 2013-29 decembrie 2014). În 1992, perioada despre care vorbește prof. Florin Curta, Igor Corman își făcea doctoratul la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași sub îndrumarea arheologului Dan Gh. Teodor, fiind specializat în evul mediu timpuriu.

dintre ei, mi-au fost în egală măsură de mare ajutor, mai ales din punct de vedere profesional. Căci venisem la Chișinău pentru secolele VI-VII. Era să spun că venisem pentru slavi, dar mi-am adus aminte că la scurt timp după venirea mea, am fost surprins și totodată foarte impresionat de varietatea materialului arheologic din republică. Și mai tare m-a impresionat ordinea din arhiva institutului. Nu mi-a venit să cred că puteam vedea rapoarte din aproape toate săpăturile de care aveam habar, ceva ce ar fi fost imposibil pentru cineva care, să zicem, ar fi venit la București să studieze, așa cum mă dusesem eu la Chișinău. Am devenit foarte critic la adresa arheologiei românești după vizita de la Chișinău, atitudine pe care unii (Mircea Babeș, bunăoară) o puneau pe seama resentimentului pe care, chipurile, l-aș fi resimțit din cauză că primisem o bursă în Est și nu în Vest.

În 1993 ați luat o decizie care vă va scoate din mediul academic românesc. Astăzi sunteți cunoscut ca istoric și arheolog american de origine română. Cum ați ajuns în SUA? La începutul anilor '90 dar și mai târziu, în România, pe pereții blocurilor puteai citi inscripții de genul, "SUA, anexați România!!!". În imaginarul românesc din acea perioadă Statele Unite ocupau un loc cu totul aparte. Care au fost primele impresii despre această țară, despre orașul în care v-ați stabilit, despre universitatea la care v-ați început studiile doctorale, despre profesorul care v-a ghidat? Apropo, cine este acest profesor? Să ne spuneți vă rog și cum ați ales subiectul tezei de doctorat.

Să încep cu imaginarul. Am fost fascinat de America, de când eram mic. Am devorat romanele lui Karl May, filmele western de la televiziunea română din anii '70 le știam pe de rost (spre disperarea învățătoarei de la școală, căreia nu-i plăcea că scriam compuneri despre *cowboys* și indieni și nu despre muma lui Ștefan cel Mare), iar mai târziu, muzica rock americană a avut o mare influență asupra felului în care am început să văd lumea. Când am ajuns în Germania, la Konstanz, și am dat cu nasul de matricea Harris și ideile școlii americane de arheologie (acolo am auzit pentru prima dată de Lewis Binford și de New Archaeology), nu mi-a trecut prin minte că voi ajunge în America, dar m-am gândit cu multă seriozitate că eu învățam lucrurile astea nu direct de la sursă, ci prin intermediul arheologiei germane, care nu era întru totul deschisă unor asemenea idei. Mie mi se părea pe atunci că transplantarea acestor idei în România va rezolva pe loc toate problemele stringente. De aceea, am fost foarte deschis posibilităților de a pleca la studii în America. În 1990, o prietenă de familie care fugise în Italia înainte de '89 și-și făcuse mai apoi studiile la Johns Hopkins, s-a întors în România și, când ne-am întâlnit, mi-a dat ideea de a face cerere de admitere la centrul european al universității Johns Hopkins, aflat la Bologna. Studiile de care îmi vorbea ea n-aveau

nimic de a face cu arheologia, pe vremea aceea toată lumea se uita după studii internaționale. Pentru așa ceva am candidat și eu. M-am dus până la Budapesta ca să dau TOEFL și GRE, căci nu se dădeau pe atunci în România. Am luat scoruri foarte bune, m-au admis, îmi cumpărasem și bilet de avion, dar dintr-odată mi-am schimbat gândul și am renunțat. N-are rost să povestesc acum ce anume m-a făcut să mă răzgândesc, dar atât mama, cât și socrii mei (cununia avusese loc cu puțin timp înainte) au fost foarte dezamăgiți, crezând că mi-am ratat viitorul. Tot așa gândea și prietena familiei care nici n-a mai vrut să audă de mine după aceea. I-am promis socrului meu, însă, că în mai puțin de un an de zile, o să încerc din nou, de data asta pentru a pleca dimpreună cu soția. Nu știu cât preț a pus el pe cuvintele mele, mai ales că între timp se născuse și fiică-mea. Cu toate acestea, în toamna anului 1992, de-abia sosit de la Chișinău, am văzut la avizierul Institutului de Arheologie o invitație la congresul de studii medievale de la Kalamazoo. Mi-am notat amănunțele și în scurt timp am trimis un rezumat (o comunicare despre depozitele medievale timpurii de unelte și arme de fier din România). Spre marea mea uimire, am primit repede un răspuns, cum că lucrarea propusă a fost acceptată. Mai rămânea marea problemă, banii pentru călătorie. La începutul anilor '90, Open Society era foarte activă la București în special în privința încurajării tinerilor cercetători care, ca și mine, doreau să participe la conferințe internaționale. M-am dus în audiență la sediul organizației (care era, dacă îmi aduc eu bine aminte, în Piața Victoriei), le-am spus ce doream și le-am cerut sprijinul. Spre marea mea surprindere, cererea mi-a fost aprobată în mai puțin de o săptămână. Mi-au dat banii în mână, în dolari, o sumă enormă la vremea aceea, cu care mi-aș fi putut deschide o afacere. Mi-am cumpărat însă bilet de avion și m-am dus la congresul de la Kalamazoo. În sală, la comunicarea pe care am susținut-o, era și decanul facultății de istorie de la Western Michigan University (în al cărei campus se desfășoară anual lucrările congresului). După ce mi-am prezentat comunicarea, am răspuns la întrebări și s-a terminat sesiunea, Ronald Davis, decanul de care aminteam, m-a invitat să stăm de vorbă în biroul lui. M-a întrebat direct dacă aș vrea să vin la un doctorat la Kalamazoo. I-am răspuns afirmativ și mi-a spus că aș începe din toamna anului 1994. Odată întors în București, m-am pomenit însă cu un telefon de la el, prin care mă anunța că cineva care fusese deja primit la doctorat pentru toamna anului 1993, renunțase între timp. Vroia să știe dacă aș putea veni cât de curând. Restul, după cum se spune, e o altă poveste. O poveste care se leagă de Lucian Roșu, care era profesor de istorie la facultatea („departamentul”) de istorie. El i-a spus lui Ronald Davis despre mine, și tot el îl sfătuiuse să vorbească cu mine despre un posibil doctorat. Când am venit, știam exact ce doream să fac - slavii în secolele VI-VII - iar profesorul Roșu, care, ca și părinții mei n-avea cine știe ce dragoste nici pentru Rusia, nici pentru proble-

Foto 4. În Grădina Botanică din Iași (2014), dimpreună cu Ana și cu Lucia.

matica slavă, n-a avut mare lucru de făcut pentru a mă ghida. Mai mult, am fost încurajat să mă descurc singur. Eu mi-am alcătuit programul de studii, căci nu m-a împiedicat nimeni să iau cursuri la antropologie sau sociologie, ba dimpotrivă lumea era foarte încântată de noutatea demersului meu. Libertatea asta a fost esențială atât pentru modul în care am conceput disertația, devenită mai târziu o carte, cât și pentru hotărârea de a rămâne în America. Nu m-a încurajat nimeni în această din urmă privință, iar perspectivele erau destul de sumbre prin '98, când mi-am susținut teza. Lucian Roșu, care a murit la câteva luni mai târziu, îmi încurajase această independență, deși știu că nu era de acord cu multe din ideile mele. Tot el mi-a fost de un mare ajutor în primii ani, în care adaptarea la viața în America (mai ales că venisem fără fiica noastră, pe care am adus-o numai după un an de zile, când am reușit să depășim problemele financiare de la început) n-a fost deloc ușoară. Tot atât de prețios a fost ajutorul de la Ronald Davis, cel care m-a încurajat și mi-a găsit fonduri să mă duc la toate conferințele unde aș fi avut ceva important de spus și unde aș fi putut cunoaște oameni care să fie interesați de cercetarea mea. Oamenii aceștia mi-au dat încrederea fundamentală că pot ajunge unde mi-am dorit. Ei nu m-au format, dar mi-au înlesnit calea. De aceea, port o adâncă recunoștință universității din Kalamazoo, un loc în care mi-am petrecut 5 ani, dintre cei mai frumoși din toată viața mea. Mă duc de 25 de ani la congresul de la Kalamazoo, an de an. Aproape în fiecare an, în ultimii 18 ani, m-am oprit la cimitir să pun câte o floare la mormântul lui Lucian Roșu, fără de care n-aș fi ajuns până aici.

Teza pe care ați susținut-o în 1998 ați prelucrat-o și publicat-o în 2001 sub titlul, The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, C. 500-700. Cambridge: Cambridge University Press. Aceasta este practic cartea dumneavoastră de vizită ca istoric și arheolog medievist. Ea a stârnit numeroase dezbateri, au apărut mai multe recenzii. Unii autori v-au inclus în curentul constructivist deși în cartea dumneavoastră nu vă revendicați explicit de la acest curent. În lucrarea dumneavoastră, termenul de "slavi" nu este folosit ca un simplu etnonim sub care s-ar ascunde un grup uman omogen din punct de vedere cultural și lingvistic. Termenul de "slavi" în accepțiunea dumneavoastră este unul "construit" (să ne corecționați dacă nu este așa) sau cum ar spune Searle, un "fapt instituțional".⁸ Sigur, a spune că "slavii" au fost "construiți" de către autorii bizantini nu înseamnă că "slavii" sunt o pură invenție literară. "Slavii" secolelor VI-VII au existat cu adevărat, atâta doar că ei nu au constituit un grup de indivizi care vorbeau neapărat aceeași limbă, în vinele cărora curgea același sânge, care se închinau aceluiași sau aceluiași zei, care se revendicau de la același strămoș mitic etc. Unii arheologi și istorici v-au urmat exemplul aplicând cadrul interpretativ pe care dumneavoastră l-ați aplicat. Ați putea să reveniți asupra subiectului cărții și mai ales asupra cadrului ei teoretic? Tot aici am vrea să ne spuneți și care, după părerea dumneavoastră, este cea mai interesantă, cea mai constructivă recenzie făcută acestei cărți, cea care v-a făcut eventual să reveniți asupra unor idei expuse acolo, să le nuanțați sau reformulați? Știm că ați semnat pentru o reeditare a cărții. Ați putea să ne vorbiți despre aceasta? Intenționați să adăugați noi capitole, să abordați noi subiecte sau să gândiți să le reluați pe cele vechi, dar din alte unghiuri de vedere etc.?

Există încă multă confuzie la nivel conceptual despre cum „funcționează” etnicitatea. Punctul meu de vedere nu se inspiră din constructivismul sociologic, ci din antropologia etnicității, deși cea din urmă își trage obârșia din lucrările lui Max Weber, iar atât sociologii, cât și antropologii privesc astăzi realitatea socială ca fiind „construită” (în sensul general în care se poate spune că fiecare dintre noi construiește lumea pe măsură ce ia cunoștință de ea). Constructivismul social este o teorie a cunoașterii care are la bază ideea potrivit căreia grupurile umane construiesc cunoașterea, unul pentru celălalt, colaborând în chip creativ la făurirea unei culturi „mici” constituită din artefacte și înțelesuri comune. Cei

⁸ John R. Searle, *The Construction of Social Reality* (New York: Free Press, 1995): 13-15.

care m-au etichetat drept constructivist radical nu înțeleg, după părerea mea, că, de fapt, la mijloc e o chestiune de cunoaștere, nu una de poziționare a agentului social (ceea ce se numește în engleză „agency”). A studia etnicitatea din perspectiva constructivismului radical înseamnă a da frâu liber instrumentalismului, nu voluntarismului. În orice caz, pe mine m-a preocupat mai puțin acest aspect construit al etnicității, cât construcția literară, ca să spun așa, a slavilor timpurii în izvoarele secolelor VI-VII, cu precădere în cele bizantine. A spune deci că slavii sunt, pentru a-l cita pe Searle, „un fapt instituțional” este, după părerea mea o exagerare. Au existat slavii (cu sau fără ghilimele) cu adevărat în secolele VI-VII? Nu știu dacă se poate da un răspuns de orice fel la această întrebare, pentru că el depinde de ce înțelegem prin „slavi.” Iar ceea ce înțelegem prin „slavi” va fi întotdeauna bazat pe ceea ce știm despre ei din izvoarele scrise. Cu alte cuvinte, autorii bizantini au construit imaginea slavilor cu care operăm conceptual până în zilele noastre. I-au construit (sau inventat, după cum m-am exprimat în carte, folosind vechiul sens al cuvântului latin *inuentio*) autorii bizantini pe slavi „cu adevărat”? Nu, firește. A existat în mod clar o populație în regiunea de la Dunărea de Jos de unde istoricii bizantini știau că veneau raidurile slave. Se considerau acești oameni pe ei înșiși slavi? Nu cred că vom avea vreodată un răspuns la această întrebare. Eu, în orice caz, mă îndoiesc profund că locuitorii așezărilor de secol VI descoperite, bunăoară, pe teritoriul de astăzi al orașului București își ziceau „slavi”. Este ca și cum ai spune că cei descoperiți în Lumea Nouă de către Cristofor Columb și urmașii săi se considerau pe ei înșiși indieni. Această identitate colectivă a fost impusă din afară, nu asumată de către cei în cauză. Dacă, mai târziu, această identitate a fost folosită și de către populația indigenă, pentru a obține unele avantaje, e o cu totul altă poveste. Bunăoară, în America, se vorbește în prezent de creșterea populației hispanice (numită astfel pentru a fi deosebită de populația spaniolă). Niciunul dintre cei cărora li se aplică această etichetă nu se consideră pe sine hispanic, pentru că discursul identitar se alimentează de la structuri regionale, adică oamenii se consideră pe ei înșiși ca fiind de origine ecuadoriană, peruviană, columbiană ș.a.m.d. Când vine vorba de relații directe cu statul american, însă, aceiași oameni care insistă îndeobște asupra diferențelor dintre peruvieni și chilieni, să zicem, se grăbesc să adopte eticheta de hispanici, pentru că, de exemplu, pot beneficia de un tratament preferențial când fac cerere de admitere la vreo universitate. Așa se explică și asumarea relativ târzie a identității colective numite „slavi”, de exemplu de către ducele Rastislav, care, deși moravian, vorbește în numele tuturor slavilor în mesajul transmis împăratului Mihail al III-lea, mesaj pe care i-l atribuie autorul *Vieții Sf. Metodie* ce scria la sfârșitul secolului al IX-lea. Același motiv l-a făcut și pe Constantin de Preslav la începutul secolului al X-lea să scrie despre „neamuri slave” în rugăciunea alfabetului sau în

prologul la Evanghelia didactică. Unul dintre argumentele care au fost aduse împotriva cărții mele este că limba constituie un element definitoriu al grupului etnic. Slavii, prin urmare, erau slavi pentru că vorbeau limba slavă (comună). În trecut fie spus, n-avem nicio dovadă peremptorie că cei pe care izvoarele scrise îi numesc sclavini și care trăiau în secolul al VI-lea în regiunea Dunării de Jos vorbeau ceea ce numim noi astăzi „slava comună” (o limbă construită de către lingviști și neatestată în niciun document scris). Este demn de remarcat însă faptul că niciuna din recenziile la cartea mea nu a adus acest argument în discuție. El a fost formulat în mod explicit într-o serie de articole publicate în revistele *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* (nr. 2 din 2008) și *Archeologické rozhledy* (volumul 60 din 2008). Reproșul fundamental la adresa cărții mele este că i-a luat în seamă numai pe slavii de la Dunărea de Jos, trecându-i cu vederea pe cei din teritorii mai îndepărtate, precum Polonia, Cehia sau Rusia de nord-vest. Toți cei care au formulat acest reproș presupun de altfel că locuitorii acestor teritorii erau slavi în secolul al VI-lea. Niciunul dintre ei nu pune sub semnul întrebării acest lucru, în ciuda absenței oricăror izvoare scrise care să-i pomenească pe slavi în Rusia tot așa cum sunt amintiți sclavinii la Dunărea de Jos. Aceasta m-a făcut să reiau chestiunea în noua mea carte, intitulată *Slavs in the Making* ca o aluzie la prima carte, dar cu accentul pe „construcția” slavilor în discursul arheologic și lingvistic din epoca modernă. Cu alte cuvinte, scopul noii cărți este e a aborda cât se poate de critic teoriile privind începuturile slavilor în acele regiuni ale Europei central-răsăritene și de est pentru care nu avem izvoare scrise comparabile cu cele privitoare la regiunea Dunării de Jos. Am testat deja câteva dintre ideile mele cu privire la aceste teritorii aflate la distanță de Dunărea de Jos într-un articol despre „apariția slavilor” în Cehia și Moravia. Reacțiile au fost cât se poate de vehemente și de interesante. Spun „interesante”, pentru că e demnă de remarcat încăpățânarea cu care unii se țin de idei și teorii fără niciun fel de acoperire în izvoarele scrise sau arheologice. Dar în noua carte va trebui să abordez direct și problema fundamentală a modului în care limba slavă comună s-a răspândit sau, dacă preferați o exprimare mai corectă din punct de vedere istoric, cum de s-a ajuns ca în atâtea regiuni ale Europei central-răsăritene și de est să se vorbească limbi slave atât de înrudite unele cu altele. Unghiul meu de atac este unul sociolingvistic, plecând de la o constatare făcută de mulți lingviști ce s-au ocupat de această problemă, anume că limba slavă comună este o limbă de contact. Pornind de la ideile lui Uriel Weinrich privitoare la ce se întâmplă când două sau mai multe limbi se află în contact, îmi propun să lămuresc de ce, la urma urmelor, Horace Lunt avea dreptate când afirma că limba slavă comună nu poate fi rezultatul unei migrații. Pentru că migrația este de fapt cheia întregii chestiuni privitoare la slavii din Cehia, Polonia sau Rusia. Voi încerca deci să abordez în mod critic și chestiunea

migrației (pe care am negat-o cu desăvârșire în prima carte), punând cap la cap dovezile arheologice invocate de cei care cred încă într-unul sau mai multe valuri de migratori slavi și noile teorii privitoare la migrație. Cartea mea va avea deci cel puțin trei elemente noi în raport cu prima: o perspectivă mult mai largă asupra unui teritoriu mult mai întins din Europa de est, o mai mare insistență asupra faptelor de limbă și un argument mult mai nuanțat cu privire la migrație.

Problematica arheologiei slave a fost foarte mult structurată de ideologia panslavistă, de naționalismele țărilor slave dar și de naționalismul german și românesc. Panslaviștii și naționaliștii ruși au revendicat slavii secolelor VI-VII pentru istoria lor națională. Prezența triburilor slave, spre exemplu, în Basarabia, a servit ca argument a legitimității deținerii acestui teritoriu de către Rusia. Sigur, intelectualii ruși nu au făcut altceva decât să urmeze o tendință generală, observabilă mai ales începând cu secolul al XIX-lea aproape pe tot întinsul continentului european (inclusiv în România), și anume aceea a construirii trecutului în funcție de necesitățile prezentului. În ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea, mai mulți lingviști și istorici români au vorbit despre contribuția triburilor slave la etnogeneza românilor, la formarea limbii și culturii lor, la crearea statelor medievale românești. În această perioadă s-a instituționalizat practic slavistica românească. Totuși, tendința majoră a istoriografiei românești a fost cea de a minimaliza prezența slavilor în istoria și cultura românilor sau de a imagina această prezență ca pe un foarte mare rău. Orientarea prooccidentală a elitelor românești, relațiile sinuoase marcate de disputele teritoriale cu unele țări slave (mai ales cu Rusia, apoi URSS) sunt printre cauzele cele mai invocate atunci când se încearcă explicarea acestei atitudini. Dumneavoastră sunteți de origine română, ați făcut o parte din studiile universitare în România. „Slavii” dumneavoastră sunt diferiți de „slavii” imaginați în cele mai multe lucrări de specialitate apărute în diverse spații istoriografice (Ucraina, Moldova, Rusia, Polonia, Bulgaria etc.). Sub termenul de „slavi”, așa cum explicați dumneavoastră, s-ar putea ascunde și purtători ai unei limbi neolatine. Or tocmai aceștia sunt revendicați de istoriografia naționalistă românească ca strămoși (cu sau fără daci) ai românilor. Ați putea fi învinuit de parti pris pro-românesc. Care ar fi răspunsul dumneavoastră la o astfel de învinuire? Sigur, cei care au citit articolele dumneavoastră apărute în 1994 ar avea

prea puține argumente pentru o astfel de învinuire.⁹ Și totuși am vrea să știm care ar fi răspunsul dumneavoastră, care este raportul dumneavoastră cu ideologia națională românească? În istoriografia românească problematica slavă este strâns legată (sau dezlegată!) de chestiunea etnogenezei românilor. În ceea ce ne privește, suntem convinși că noțiunea de „etnogeneză” în general face parte din instrumentarul conceptual al paradigmei naționale. Deci, nașterea unui popor nu este rezultatul conlocuirii și amestecului diferitor triburi antice și medievale, ci mai curând opera unor intelectuali și politicieni. Ați putea să ne spuneți care este poziția dumneavoastră în această privință?

Am și fost învinuit de *parti pris* românesc, ba chiar de conspirație anti-bulgărească cu concursul guvernului de la București. E vorba de o așa-zisă recenzie la cartea mea publicată de Nedelcio Nedelcev într-o culegere de studii dedicată lui Angel Krăstev. Răspunsul meu, având titlul „Râzând cu hohote: Nedelcev, slavii timpurii și conspirația românească” a apărut în revista *Izvestiia na Regionalen istoričeski muzei - Veliko Tărnovo* (nr. 28-29 din 2013-2014). Acolo am ridicat exact chestiunea la care vă referiți. Nedelcev mă acuza de negarea caracterului slav al poporului bulgar, o minciună cu atât mai sfruntată cu cât se bazează pe lipsa de înțelegere a unui fapt fundamental. Așa cum ați remarcat și dvs., în istoriografia românească slavii nu se bucură de prea multă dragoste. Dimpotrivă, ei sunt văzuți în general ca un element necesar (nu poți nega influența slavă din vocabularul limbii române), dar dăunător ori, cel puțin, lipsit de calități legate de progresul istoric. Poziția mea în această privință rezultă, cred, cu claritate din articolul pe care l-am publicat în 1994 și la care mă refeream mai înainte. Această poziție a fost reformulată și în replica pe care i-am dat-o lui Alexandru Niculescu, ce m-a acuzat, la rândul-i, că aș îmbrățișa, fie și mai voalat, demersul cultural-istoric. Replica mea, intitulată „Un hagialâc șovăielnic prin tărâmul unor cunoștințe străine: d-l Niculescu, struțul și arheologia cultural-istorică” (apărută în limba română în revista *Istros* [volumul 20 din 2014] și în limba engleză în revista *Arheologia Moldovei* [nr. 37 din 2014]) îi pune și lui, în mod tranșant, aceeași întrebare pe care i-am pus-o și lui Nedelcev: cum aș putea fi acuzat de naționalism românesc, dacă tragem concluzia potrivit căreia în cartea mea, ce neagă ideea unei migrații slave, localizez „patria primitivă” a slavilor (adică teritoriul etnogenezei slave) în regiunile de sud și de est ale României de astăzi? Cui în România de astăzi, fie din guvern, fie din afara lui, îi e de folos faptul că Florin Curta crede că slavii s-au format la nordul Dunării de Jos? Dvs. presupuneți că sub denumirea de „slavi” s-ar

⁹ Vezi articolele citate mai sus, în nota 6.

putea ascunde și vorbitorii unei limbi neolatine din care s-ar trage limba română. E o presupunere care vă aparține; eu nu am formulat această idee. Nu spun că e greșită, ci numai că eu nu văd nicio dovadă pe baza căreia să pot face o asemenea afirmație. În orice caz, presupunerea dvs. se bazează pe înțelegerea felului în care am explicat construcția slavilor în discursul istoriografic bizantin. Cu alte cuvinte, această presupunere, se bazează pe o angajare serioasă cu textul cărții mele. Mă tem că nu poate fi vorba de așa ceva nici în cazul lui Nedelcev, nici în cazul lui Niculescu. Dar pentru a răspunde întrebării pe care mi-ați pus-o la urmă, eu nu văd mare deosebire între etnogeneza slavilor și cea a românilor. Cel puțin trei asemănări sar în ochi la prima vedere. Și într-un caz și în celălalt, argumentele principale sunt cele de limbă. Atât în cazul slavilor, cât și al românilor, migrația este explicația cea mai „la îndemână” (dar nu neapărat și cea corectă) pentru a explica aceste fapte de limbă. Atât „slavii”, cât și „românii” sunt concepte relativ târzii, menite a da o consistență colectivă unui amalgam etnic și social destul de eterogen. Nu e cazul aici să discutăm etnogeneza românească, un subiect foarte delicat, dar țin să subliniez faptul că acest subiect servește atât intelectualilor cât și politicianilor în același mod și pe baza aceluiași discurs naționalist făurit în secolul al XIX-lea pe care se bazează și manipularea actuală a chestiunilor legate de etnogeneza slavă.

Vom încheia interviul nostru așa cum l-am început, adică cu două întrebări care nu țin neapărat, cel puțin nu direct, de activitatea dumneavoastră profesională. Prima întrebare, știm că două persoane ocupă un loc cu totul deosebit în viața dumneavoastră, este vorba de soția și fiica dumneavoastră. Ați putea să ne vorbiți despre ele? Ultima întrebare este legată de activitatea dumneavoastră din cadrul comunității ortodoxe de la biserica „grecească” Saint Elizabeth din Gainesville. Știm că sunteți deosebit de activ, că sunteți practic nelipsit de la slujbele de duminică, că după aceste slujbe țineți și un curs de istorie a bisericii ortodoxe. La un moment dat parcă ați fost și șeful comitetului de conducere al acestei comunități. Cum ați ajuns să vă implicați atât de mult în această comunitate, ce înseamnă pentru dumneavoastră „a crede” și cum împăcați credința Mariei Magdalena cu îndoielile lui Toma?

Soției mele și fiicei mele le-am dedicat cea de-a doua carte pe care am publicat-o, *Southeastern Europe in the Middle Ages, ca. 500-1250* (Cambridge University Press, 2006). Tot despre ele am pomenit în notele introductive de la celelalte două cărți (prima și a treia) ca fiind „busolele mele în această viață”. Cea din urmă carte a fost scrisă pe parcursul unei perioade foarte grele, timp în care fără ele două n-aș fi scos-o la capăt. Soția mea este istoric și unul dintre cei mari acer-

bi critici ai ideilor mele. Este, totodată, cel mai bun prieten din viața mea. Fiica mea, ce urmează să devină medic în curând, are, pe de altă parte, un simț foarte pragmatic al vieții, o perspectivă care mă ajută foarte mult, în special atunci când am tendința de a mă pierde prin norii elucubrațiilor de tot felul, ale mele sau ale altora. Scriu deci nu numai *pentru* ele două ci, mai ales, *din cauza* lor, căci multe dintre întrebările pe care mi le pun vin nu numai din discuțiile purtate cu una sau cu cealaltă, ci și din raportarea mea, ca individualitate, la modalitatea lor de a vedea lumea. Cât despre biserică, ce să vă spun? Nu-mi place să vorbesc prea mult despre lucrurile astea, pentru că ceea ce mi se potrivește mie s-ar putea să nu i se potrivească altuia. De un oarecare sentiment de pudoare se leagă și imposibilitatea de a explica altora ceea ce am trăit eu însumi. Eu nu sunt teolog, deci nu vă pot da o soluție la cum să împăcați credința Mariei Magdalena cu îndoielile lui Toma. Asta pentru că eu nu am nici credința ei, nici îndoielile lui. Pentru mine, credința e un mod de viață, nu o filosofie pe care să o pot explica în scheme raționale. Însotă-mă, pas cu pas, de-a lungul unei zile întregi sau chiar a mai multora, observând tot ceea ce fac și cum mă raportez la oamenii din jurul meu, și veți înțelege, poate, ceea ce vreau să vă spun. Acest mod de viață n-a venit dintr-odată, căci n-am avut niciun moment de „iluminare” dincolo de care să descopăr „calea cea adevărată”. Dimpotrivă, acum că mă întrebați, nici n-aș putea să vă spun exact de când am început să trăiesc așa. Tot ce știu e că până la venirea în America, nici soția mea, nici eu nu mergeam prea des la biserică. Lipsiți de familie apropiată și, de multe ori, de orice sprijin, în America ne-am pus nădejdea în Dumnezeu. Nimic din ceea ce am realizat până în ziua de astăzi n-ar putea fi explicat în chip rațional, afară de cazul în care suntem dispuși să dăm „norocului” o valență mai mare decât presupune uzanța comună a acestui cuvânt. Biserica (vreau să spun, comunitatea de creștini ortodocși din Gainesville, căreia îi aparținem) este deci o familie și exact așa suntem priviți și noi, ca membri ai unei mari familii. Cursul de istorie a bisericii ortodoxe, însă, l-am ținut la universitate, nu la biserică, deși am atins chestiuni de istorie și în cursurile de la școala de duminică pentru adolescenți organizate, așa cum spuneți, după slujba din fiecare duminică. Un asemenea curs e cu atât mai important pentru studenții de la facultate cu cât ei sunt confrunțați mai abitir decât oricine cu tentațiile (ca să nu zic riscurile) și pericolele secularismului modern, care pleacă de la ideea că lucrurile au fost așa de la bun început. Am fost de asemenea președintele consiliului parohial (de două ori), din care fac și acum parte. Organizarea bisericii în America e foarte diferită de cea din România sau din Moldova. Fără a intra în amănunte, trebuie spus că în America, din cauza separării foarte serioase a statului de biserică, cea din urmă n-ar exista fără enoriași. Enoriașii au, tocmai de aceea, cuvântul cel mai greu de spus în toate chestiunile de organizare. Consiliul parohial și nu preotul

hotărăște în mai toate problemele vitale precum cele financiare sau proiectele de construcții. A participa la lucrările consiliului parohial este deci o componentă fundamentală a vieții de familie de care aminteam adineaori. Implicându-mă în toate acestea nu susțin nicidecum că ar fi vorba de „credință”. Eu nu leg faptul că fac parte din consiliul parohial ori că predau cursul de istorie a bisericii ortodoxe de credință, căci nu cred că „serviciile” constituie o dovadă a credinței. Nu vreau prin aceasta să se înțeleagă cumva că aș nega (pe o bază teologică, dacă vreți) validitatea „serviciilor” în etica creștin-ortodoxă. Mai degrabă mă refeream la mine însumi, vrând cu alte cuvinte să spun că asemenea lucruri nu descriu cu adevărat credința mea. Dar asta, firește, e numai din cauza mea însămi.

Domnule profesor, Vă mulțumim foarte mult pentru timpul acordat și Vă urăm sănătate și succes în tot ce faceți!

Iurie STAMATI, Sergiu MUSTEAȚĂ